

și moartea martirică (p. 334). În final, lucrarea conține și *Fragmente de rugăciuni* prezente în opera teologului mărturisitor Ilarion V. Felea, fapt care subliniază dimensiunea orantică a trăirii sale în duhul autentic ortodox. *Bibliografia* cuprinde o serie de imagini cu Părintele Felea, precum și câteva documente de arhivă specifice.

Prezenta lucrare teologică contribuie la îmbogățirea cunoștințelor teologice referitoare atât la viața, cât mai ales la opera Părintelui Profesor Ilarion V. Felea, care prin ținuta sa morală și intelectuală exemplară și ireproșabilă s-a impus cu demnitate regimului comunist-ateu, nefăcând nici un compromis de natură doctrinară sau duhovnicesc-morală. Pentru acest lucru, deși a fost îngropat ca un anonim pe Râpa Robilor din Aiud, a intrat în conștiința credincioșilor ortodocși ca fiind un Sfânt mărturisitor al credinței, fapt care pe noi cei de astăzi care ne considerăm urmașii săi în Duh, nu face decât să ne umple de nădejdea că ne va ajuta cu rugăciunile sale cele neîncetate către Domnul, pe Care L-a iubit și mărturisit chiar cu prețul vieții pământești.

Drd. Ionuț MÎLCOMETE

Isaiah Berlin, *Gânditorii ruși*, ed. de Henry Hardy și Aileen Kelly, cu o introd. de Aileen Kelly, trad. Marina Vraciu, cu un glosar de Jason Ferrell, Editura Humanitas, București, 2022, 432 p., ISBN: 978-973-50-7409-8

Din fericire, principalele lucrări ale lui Isaia Berlin au fost traduse și în limba română: începând cu celebrele eseuri despre libertate (*Patru eseuri despre libertate*, trad. Laurențiu-Ștefan Scarlat, prefață Mihail Radu Solcan, Editura Humanitas, București, 1996; *Cinci eseuri despre libertate și alte scrieri*, trad. Laurențiu Ștefan, Editura Humanitas, București, 2010), adăugând apoi o antologie de eseuri (*Adevărul studiu al omenirii*, cuvânt înainte Noel Annan, introd. Roger Hausheer, trad. Radu Lupan, Editura Meridiane, București, 2001), și mergând până la alte incitante scrieri, cum ar fi *Puterea ideilor* (trad. Dana Lîgia Ilin, Editura Humanitas, București, 2012), creștomația *Despre gândire* (traducere, prefață și note Peter Rațiu, Editura Paideia, București, 2013) sau *Lemnul strâmb al omenirii: Capitale din istoria ideilor* (ed. Henry Hardy, cuv. înainte John Banvill, trad. Andrei Cornea, București, 2021).

Volumul de față reunește studii și eseuri – unele ținute ca prelegeri pentru un public larg – în care, după cum arată și titlul, sunt expuși câțiva dintre cei mai de seamă gânditori ruși; în centrul expunerilor se află reprezentanții intelighenței ruse din secolul al XIX-lea. Preocuparea lui Isaiah Berlin a fost una dublă: pe de o parte, a încercat să înlăture anumite clișee care vedeau în acest gânditori ruși simple copii ale unor idei născute în Occident, pe care le împrumutaseră și le puseseră în practică – uneori în chip tragic – în Răsărit; pe de altă parte, a încercat – cu succes, de altfel – să ilustreze modul în care sunt „trăite” ideile ca soluții la problemele morale. Astfel, a fost subliniat următorul aspect: credința nu poate fi respinsă, ca un soi de produs al unor minți maladive; dimpotrivă, ea constituie fundamentul întregii morale tradiționale, fiind rezultatul „setei după absolut” – sau, în propriile sale cuvinte, avându-și rădăcina într-o „adâncă și incurabilă nevoie metafizică”.

Recenzii

Guvernată de incertitudini morale, viața omului cunoaște în momente de criză, în locul îndoielilor chinuitoare ale responsabilității morale (izvorâtă din libertate), viziunea deterministă, conservatoare sau radicală, adică tocmai „pacea încarcerării”. Nu întâmplător, acest fapt a fost cu atât mai evident în secolul al XX-lea. Debutând cu Revoluția bolșevică, acesta a fost un secol care a demonstrat – în cazul intelighenției ruse – deopotrivă atracția față de ideologiile mesianice și, simultan, repulsie din punct de vedere moral. Rezultatul: o căutare de sine remarcabil de intensă, din care, în unele cazuri, au izvorât revelații de a dreptul profetice la marile probleme ale timpului nostru. În fapt, teza autorului a fost că reprezentații intelighenției ruse se aflau în căutarea unei viziuni unitare care să le ofere sens în haosul social și moral din jurul lor, spre a-i ancora apoi în realitate. Este un proces care a fost accelerat de eșecul revoluțiilor europene din 1848 (vezi mai ales capitoul „Rusia în anul 1848”, p. 37 ș.u.).

Figurile lui Mihail Bakunin (p. 129 ș.u.), Vissarion Bielinski (p. 205-245) sau Alexandr Herzen (p. 246-272) frapază prin trăsătura lor comună – aceea de a fi sfâșiți între suspiciunea față de valorile absolute și, în același timp, dorința de a descoperi un adevăr absolut care se rezolvă problemele comportamentului moral o dată pentru totdeauna. De altfel, este un conflict care se regăsește și în creația literară a unor scriitori ca Ivan Turgheniev sau Lev N. Tolstoi. (În cazul celui din urmă, tragedia a constat în faptul că avea un simț al realității prea acut ca să fie compatibil cu vreunul dintre idealurile înguste pe care și le stabilise.)

Prezentările făcute de Isaiah Berlin sunt deopotrivă originale și incitate. Anumite pasaje expun o adâncime de reflecție care îi trezește cititorului o serie întreagă de interogații, nu doar asupra Rusiei ci a întregii lumii în general, nu doar asupra trecutului ci și a prezentului. În același timp, parcurgerea eseurilor de față îi va duce pe unii cititori cu gândul la celebra afirmație a gânditorului Piotr Ceeadaev, conform căreia Rusia există doar ca să-i dea lumii o mare lecție – evident, faptul că exemplul ei trebuie evitat cu orice preț (sic!).

Meritul cărții lui Berlin constă însă tocmai în aceasta: chiar dacă în interiorul intelighenției ruse regăsim anumite defecte formale (repetivitate, incoerență, răspândirea unor idei incomplet digerate și altele), dincolo de acestea, în fond, se află o pasiune morală demnă de atenție și respect. Poate că tocmai capacitatea de a privi în ansamblu idealurile politice și sociale, pentru a prevedea consecințele lor ultime, este cel mai bun mod de a ne apăra împotriva tiraniei sistemelor ideologice. De ce acestea? Fiindcă oamenii sunt liberi din punct de vedere moral și capabili să influențeze evenimentele în bine sau rău prin convingerile și idealurile pe care le împărtășesc!

Conf. Dr. habil. Ciprian Iulian TOROCZKAI